

Het kindcentrum als speel-, leer- en werkgemeenschap

Het kindcentrum als speel-, leer- en werkgemeenschap

Jeannette Doornenbal, Annelies Kassenberg

u i t g e v e r i j

SWP

Het kindcentrum als speel-, leer- en werkgemeenschap

Jeannette Doornenbal, Annelies Kassenberg

ISBN 978 90 8560 149 4

NUR 844 / BISAC EDU023000 / THEMA JNL

DOI 10.36254/978-90-8560-149-4

© 2022 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvo.nl UvO@cedar.nl.

Voorwoord

Het boek dat voor u ligt, is een bijzonder boek. Het boek vertelt lezers uit de kinderopvang, het onderwijs, de jeugdzorg en andere pedagogisch-onderwijskundige sectoren hoe breed de brede school is en hoe integraal het integrale kindcentrum. Jeannette Doornenbal en Annelies Kassenberg van de Hanzehogeschool zijn beiden nauw betrokken geweest bij deze ontwikkeling. Hun relaas is geen afstandelijke beschouwing, maar een bevlogen verhaal van twee ingewijde auteurs die het onderwerp van binnen en van buiten kennen.

De samenwerking tussen kinderopvang, onderwijs, jeugdzorg en allerlei andere sectoren ‘was in 1995 een novum, nu is het gemeengoed’, aldus de auteurs. De vijf hoofdstukken – geschreven in 2007, 2011, 2012 en 2017 en 2021 – laten zien hoe ons onderwijslandschap langzaam, maar onmiskenbaar is veranderd. Het boek is zo een reis in de tijd. Het is ook een reis in de Nederlandse pedagogiek en onderwijskunde en de multidisciplinaire samenwerking tussen kinderopvang, onderwijs en jeugdzorg. En het boek is een reis van de eerste vensterschool in Groningen naar diverse brede scholen en integrale kindcentra in ons land, met een uitstapje naar de Duitse *Ganztagsschule* en Engelse *community schools*.

In het eerste hoofdstuk valt te lezen dat wie de wereld wil veranderen, moet ‘ploegen en bouwen’. En als je deze tocht aanvaardt, wens dan dat de weg lang mag zijn, krijg je als lezer mee uit een vertaald gedicht van Kaváfis. Wist de schrijver toen al dat ze haar onderwerp had gevonden maar dat de weg nog lang zou zijn? Het tweede hoofdstuk vertelt dat je bij de brede school meerdere ballen tegelijkertijd in de lucht moet houden: opvoeden is kunstenaarschap. En vanuit dat kunstenaarschap doemt in hoofdstuk 3 ineens een *didactica magna* van de brede school op (compleet met bouwtekeningen). Hoofdstuk 4 brengt ons met de ervaringen uit het meer recente PACT-programma alweer dichterbij het heden. En het boek eindigt met een positionering in 2021 en een terugblik op het ploegen en bouwen, waar het boek mee opende: de cirkel is rond.

Het boek dat voor u ligt, is een bijzonder boek. Het is geen verzameld werk, autobiografie of een verzameling memoires van Jeannette. Wel beschrijft deze publicatie, in samenwerking met trouwe collega Annelies, het levenswerk van Jeannette, die haar hele loopbaan heeft geploegd en gebouwd aan de ontwikkeling van kindcentra. Ploegen en bouwen

doet dan denken aan *Sisyfus*arbeid, ofwel zwaar werk dat nooit af is. De Griekse mythe van Sisyphus vertelt ook dat hij de dood in de boeien sloeg toen deze hem kwam halen en zo voortleefde. Met deze postuum verschenen publicatie doet Jeannette dat ook. Wie haar heeft gekend, hoort in dit boek haar stem – letterlijk. Maar ik denk dat elke lezer bij dit boek de persoonlijkheid en de betrokkenheid bij een groots en breed onderwerp zal voelen. Ik hoop dat het boek alle professionals in de volle breedte van kindcentra inspireert als zij, op hun lange weg, gaan ploegen en gaan bouwen.

Ruben Fukkink, bijzonder hoogleraar kinderopvang aan de Universiteit van Amsterdam en lector pedagogiek aan de Hogeschool van Amsterdam.

Inhoud

Inleiding	9
1 Ploegen en bouwen	11
2 Triple S: Smart, Small en Social	35
3 Opgroeien doe je maar één keer. Pedagogisch ontwerp voor het kindcentrum	43
4 Plek voor ieder kind. Inclusie als opdracht voor brede scholen en kindcentra	82
5 Opdat ieder kind meetelt!	98
Ten slotte	111

Inleiding

Bij mijn afscheid als lector Jeugd, Educatie en Samenleving (tot 2018 Integraal jeugd-beleid) aan de Hanzehogeschool Groningen breng ik de inzichten samen die ik de afgelopen pakweg vijftien jaar heb opgedaan in vensterscholen, brede scholen en in wat nu kindcentra wordt genoemd. Dit doe ik door vier kernpublicaties (2007, 2011, 2012 en 2017) die ik sinds mijn aanstelling in 2006 geschreven heb, te bundelen in één boek en er een nieuw afsluitend hoofdstuk aan toe te voegen. Voor de eerste vier hoofdstukken heb ik een korte introductie geschreven om aan te geven met welk doel ik het boek heb geschreven en wat in die tijd de vragen waren. De hoofdstukken – misschien moet ik zeggen essays –, zijn als zelfstandige hoofdstukken en in willekeurige volgorde te lezen; ook de wat oudere teksten blijken bij herlezing nog steeds actueel. Ze laten enerzijds een ontwikkeling zien, bijvoorbeeld van vensterschool naar brede school en kindcentrum; van multiprofessionele samenwerking naar interprofessionele samenwerking; van samenwerking tussen onderwijs en opvang naar integrale samenwerking tussen opvang, en onderwijs met de jeugdhulp/zorg. Anderzijds laten ze ook zien dat oude vraagstukken blijven bestaan en dat elke tijd weer antwoord moet zien te vinden op deze klassieke vragen die niet met een definitief antwoord zijn op te lossen. Waartoe voeden we kinderen op en waartoe onderwijzen we? Wat hebben educatieve professionals – leraren en pedagogisch medewerkers – daarvoor nodig en hoe kunnen we dat het beste doen? Dat zijn de diepe pedagogische vragen, de trage vragen. In alle hoofdstukken probeer ik nadrukkelijk het werkveld te voeden en te inspireren om pedagogisch werk te maken van opvoeding en onderwijs in een veranderende tijd en ruimte.

Ik heb ervoor gekozen om de hoofdstukken in chronologische volgorde te zetten; de oudste tekst het eerst, de vijfde meest recente aan het eind. In dat laatste hoofdstuk maak ik de balans op van zestien jaren werken aan een sociaalpedagogisch perspectief op de vensterschool, de brede school, het integraal kindcentrum. Ook voor dit hoofdstuk heb ik dankbaar gebruikgemaakt van de kennis en de inzichten die we de afgelopen zestien jaar in het lectoraat ontwikkeld hebben. Kennis en inzichten die ik nooit had verkregen zonder de samenwerking met andere docentonderzoekers, de samenwerking met de praktijken van basisonderwijs, kinderopvang, welzijn en zorg, zonder de inblikjes in de keuken in binnen- en buitenland, zonder de samenwerking met gemeenten en zonder de samenwerking met universiteiten en andere

hbo-instellingen in het land. Bij deze bedank ik iedereen met wie ik heb mogen samenwerken, met wie ik heb mogen leren – kortom, met wie ik heb mogen ploegen en bouwen.

Jeannette Doornenbal (1954-2021)

1 Ploegen en bouwen

De brede school als open leergemeenschap

Introductie

Ploegen & Bouwen schreef ik in 2007 als uitgebreide publicatie bij mijn installatie als lector Integraal jeugdbeleid – de vensterschool als portaal aan de Hanzehogeschool Groningen. Deze tekst is een eerste poging om de brede school – in Groningen *vensterschool* genoemd – te benaderen vanuit een pedagogisch perspectief. Dat heeft te maken met een aantal maatschappelijke ontwikkelingen die in die tijd actueel waren.

In navolging van de eerste vensterschoolgebouwen in Groningen werd er in heel Nederland flink gebouwd aan multifunctionele gebouwen. Het risico dat daarbij bestond, is dat dergelijke gebouwen niet meer zouden blijven dan bedrijfsverzamelgebouwen als er niet vanuit een gedeelde pedagogische visie met elkaar werd samengewerkt. Van meet af aan leek dat me niet de bedoeling van het fenomeen ‘vensterscholen’. Het was een sociaalpedagogisch concept gericht op samenwerking tussen onderwijs, opvang, welzijn en zorg in de wijk om hardnekkige achterstanden van kinderen te bestrijden en kinderen door middel van een verrijkend aanbod te stimuleren in hun ontwikkeling.

Dit doel van achterstandsbestrijding van de brede school werd in die tijd uitgebreid. De brede school zou ook een aantrekkelijke voorziening moeten zijn voor tweeverdieners met jonge kinderen. Moeders en vaders konden vanwege het voorschoolse en naschoolse aanbod arbeid en zorg eenvoudiger combineren. De motie van Jozias van Aartsen en Wouter Bos uit 2006 bood brede scholen de kans om betekenisvolle dagarrangementen van onderwijs en kinderopvang te ontwikkelen en zogenoemde *combinatiefunctionarissen* aan te stellen die zowel in het onderwijs als de kinderopvang werkten. Ook daardoor ontstond er behoefte aan een pedagogische onderlegger voor dergelijke dagarrangementen; ze vragen om een pedagogisch perspectief dat het belang van het kind centraal stelt. Dat leidt tot vragen als: waartoe bied je een dagarrangement aan? Met welk doel? Wat bied je dan de hele dag aan en hoe doe je dat op een pedagogisch verantwoorde manier voor verschillende kinderen?

Een ander hardnekkig punt op de maatschappelijke agenda was in die tijd de eenzijdige samenstelling van de populatie kinderen op scholen. Al veel langer was bekend dat kinderen

in achterstandssituaties profiteren van samen naar school gaan met kinderen die van huis uit meer meekrijgen. Maar basisscholen staan in wijken en die zijn – zeker in de grote steden – langs sociaaleconomische lijnen samengesteld. Kinderen gaan dus overwegend met op hen lijkende kinderen naar school. Gemengde scholen leek een perspectief om dit vraagstuk serieus aan te pakken. Onder inspiratie van de socioloog Bowen Paulle, die diepgravend onderzoek had gedaan naar onderwijsongelijkheid in zowel de Verenigde Staten als Nederland, kwam er in Nederland een beweging op gang om de populatie kinderen op scholen meer te mengen. Concrete acties volgden, zoals het postcodebeleid en voorstellen voor quota. Het vraagstuk van eenzijdige samenstelling is vandaag de dag nog steeds bijzonder actueel, misschien wel meer dan ooit, maar het idee van politieke en beleidsmatige aansturing om meer werk te maken van gemengde scholen is van de agenda verdwenen. In Nederland is de keuzevrijheid van ouders dominant en dit uitgangspunt verdraagt zich slecht met het idee van gerichte sociale menging.

Ploegen & Bouwen was een pleidooi om met het oog op duurzame samenwerking tussen onderwijs en opvang (welzijn en zorg) te bouwen aan een gedeeld pedagogisch perspectief. Als dat er niet is, gaan andere belangen domineren en verdwijnen waardevolle innovaties weer van de agenda. Vandaar een pleidooi voor een pedagogisch perspectief op de brede school dat tegemoetkomt aan de belangen van kinderen en die van de samenleving, zowel voor hier-en-nu als voor de toekomst van kinderen en de samenleving.

1.1 Ploegen en bouwen

In 1973 ging ik pedagogiek studeren. In die tijd kon je nog hardop zeggen dat je daarvoor koos omdat je de ‘wereld’ wilde veranderen (Verbij, 2005). Stiekem koester ik die ambitie nog steeds en daarin sta ik volgens mij niet alleen. Ik herken het in de betrokkenheid van leerkrachten, leidsters, hulpverleners en welzijnswerkers om een paar beroepsgroepen te noemen bij de kinderen en jongeren met wie ze werken. Hun vitale belang is om kinderen zo toe te rusten dat ze later zelfstandig hun plaats in de samenleving kunnen vinden en op hun beurt kunnen bijdragen aan die samenleving. Daarom bouwen we aan praktische en wetenschappelijke kennis, aan voorzieningen en beleid om deze doelstelling binnen handbereik te brengen. Alle prachtige bouwsels ten spijt, in de praktijk ervaren we dat dit werk dikwijls meer een kwestie is van ploegen, in de betekenis van ploeteren. Het is vallen en opstaan. De grond bewerken, kijken wat er groeit. De grond weer dichtgooien en opnieuw beginnen. Kinderlijke ontwikkeling is ondanks alle kennis die de wetenschap hierover vooral in de twintigste eeuw heeft ontwikkeld, nog steeds tamelijk obscuur. Het